

XALQARO HISOB STANDARTARI NEGIZIDA INVESTITSIYALAR HISOBINI YURITISHNING AFZALLIKLARI

Shukurov Zafar Nazarovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Moliya va bank ishi kafedrası katta o‘qituvchisi.

zafarshukurov3250@gmail.com

ORCID: 0009-0001-3524-0851

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19499795>

Annotatsiya. Mazkur maqolada investitsiyalar hisobini yuritishda International Financial Reporting Standards (IFRS)ning nazariy asoslari va amaliy qo‘llanilish jihatlari chuqur tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida investitsiyalarni tan olish mezonlari, ularni baholash usullari (dastlabki qiymat, adolatli qiymat va amortizatsiyalangan qiymat), shuningdek moliyaviy hisobotlarda aks ettirish tamoyillari atroflicha o‘rganildi.

Maqolada IFRS asosida yuritiladigan hisob tizimining afzalliklari, jumladan moliyaviy axborotlarning shaffofligi, ishonchliligi va xalqaro darajada taqqoslanishi asoslab berilgan.

Shuningdek, xalqaro standartlar asosida investitsiyalar hisobini yuritish korxonalarining investitsion jozibadorligini oshirishi, xorijiy investorlarni jalb qilish imkoniyatlarini kengaytirishi hamda global moliya bozorlariga integratsiyalashuv jarayonini tezlashtirishi yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, IFRSni amaliyotga joriy etish investitsiya faoliyatini samarali boshqarish va moliyaviy risklarni kamaytirishda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: Investitsiyalar hisobi, moliyaviy hisobot, I F R S, adolatli qiymat, investitsiya faoliyati, global moliya bozori, investitsiya jozibadorligi.

ПРЕИМУЩЕСТВА ВЕДЕНИЯ УЧЕТА ИНВЕСТИЦИЙ НА ОСНОВЕ INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS

Аннотация. В данной статье подробно рассмотрены теоретические основы и практические аспекты учета инвестиций на базе International Financial Reporting Standards (IFRS). В ходе исследования были проанализированы критерии признания инвестиций, методы их оценки (первоначальная стоимость, справедливая стоимость и амортизированная стоимость), а также особенности отражения в финансовой отчетности.

Особое внимание уделено преимуществам применения международных стандартов, включая повышение прозрачности, достоверности и сопоставимости финансовой информации. В статье также обосновано, что учет инвестиций по IFRS способствует повышению инвестиционной привлекательности предприятий, расширению возможностей привлечения иностранных инвесторов и интеграции в мировые финансовые рынки.

Результаты исследования подтверждают, что внедрение IFRS играет важную роль в эффективном управлении инвестиционной деятельностью и снижении финансовых рисков.

Ключевые слова: Учет инвестиций, финансовая отчетность, International Financial Reporting Standards, справедливая стоимость, инвестиционная деятельность, глобальный финансовый рынок, инвестиционная привлекательность.

ADVANTAGES OF INVESTMENT ACCOUNTING BASED ON INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS

Annotation. This article provides an in-depth analysis of the theoretical foundations and practical aspects of investment accounting based on International Financial Reporting Standards (IFRS). The study examines the recognition criteria of investments, measurement methods (historical cost, fair value, and amortized cost), and their presentation in financial statements.

Particular attention is given to the advantages of IFRS adoption, including enhanced transparency, reliability, and comparability of financial information across countries.

Furthermore, the paper highlights that applying IFRS in investment accounting increases the investment attractiveness of companies, facilitates access to foreign capital, and promotes integration into global financial markets. The findings indicate that IFRS implementation plays a crucial role in improving investment management efficiency and reducing financial risks.

Keywords: Investment accounting, financial reporting, International Financial Reporting Standards, fair value, investment activity, global financial market, investment attractiveness.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida kapital harakatining erkinlashuvi, xorijiy investitsiyalar oqimining ortib borishi va moliyaviy bozorlarning integratsiyalashuvi hisob tizimiga nisbatan yangi talablarni yuzaga keltirmoqda.

Ayniqsa, investitsiyalar hisobini yuritishda yagona va shaffof yondashuvlarning mavjudligi iqtisodiy subyektlar faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, xalqaro miqyosda tan olingan standartlar asosida buxgalteriya hisobini tashkil etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Xususan, International Financial Reporting Standards (IFRS) asosida investitsiyalar hisobini yuritish moliyaviy axborotlarning haqqoniyligi, taqqoslanishi va ishonchliligini ta'minlaydi. Mazkur standartlar investitsiyalarni baholash, ularning qiymatini aniqlash hamda moliyaviy natijalarga ta'sirini to'g'ri aks ettirish imkonini beradi. Natijada, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun qaror qabul qilish jarayoni yanada asoslangan va samarali bo'ladi.

Xalqaro hisob standartlari negizida investitsiyalar hisobini yuritish korxonalariga xorijiy investorlarni jalb qilish, xalqaro moliya bozorlariga chiqish hamda moliyaviy risklarni boshqarishda ustunlik yaratadi. Bu esa, o'z navbatida, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, mazkur maqolada xalqaro hisob standartlari asosida investitsiyalar hisobini yuritishning nazariy asoslari hamda uning amaliy afzalliklari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

DOLZARBLIGI

Hozirgi kunda jahon iqtisodiyotining integratsiyalashuvi va investitsion faoliyatning kengayib borishi buxgalteriya hisobini yuritishda xalqaro yondashuvlarni qo'llash zaruratini kuchaytirmoqda.

Ayniqsa, investitsiyalar hisobini an'anaviy milliy standartlar asosida yuritish ko'plab hollarda moliyaviy axborotlarning taqqoslanishi va shaffofligini ta'minlashda yetarli darajada samarali bo'lmayapti. Bundan tashqari, global investitsiya oqimlari sharoitida korxonalar faoliyatining xalqaro investorlar uchun ochiqligi va tushunarligi muhim omil hisoblanadi

MAQSADI

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – xalqaro hisob standartlari asosida investitsiyalar hisobini yuritishning nazariy asoslarini o‘rganish hamda uning amaliy afzalliklarini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

ASOSIY QISM

Investitsiyalar iqtisodiy tizimning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ular orqali korxonalar o‘z faoliyatini kengaytirish, ishlab chiqarish hajmini oshirish va kelajakda barqaror daromad olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Investitsiyalar deganda, odatda, ma‘lum bir vaqt oralig‘ida foyda olish yoki kapitalni ko‘paytirish maqsadida yo‘naltirilgan moddiy va nomoddiy resurslar tushuniladi.

Ular real va moliyaviy shakllarda namoyon bo‘lib, iqtisodiyotning turli sohalariga yo‘naltiriladi. Investitsiyalar hisobining iqtisodiy mohiyati ularni to‘g‘ri aniqlash, baholash va moliyaviy hisobotlarda aks ettirish orqali korxonaning haqiqiy moliyaviy holatini ifodalashdan iborat. Shu nuqtai nazardan, investitsiyalarni hisobga olish faqat texnik jarayon emas, balki iqtisodiy tahlilning muhim vositasi hisoblanadi. Investitsiyalar orqali korxonada nafaqat daromad oladi, balki o‘zining raqobatbardoshligini ham oshiradi. Shuningdek, investitsiyalar milliy iqtisodiyot rivojiga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi, chunki ular yangi ish o‘rinlari yaratadi, innovatsiyalarni rag‘batlantiradi va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Investitsiyalarni noto‘g‘ri baholash yoki hisobga olish esa moliyaviy natijalarning buzilishiga olib kelishi mumkin.

Shu sababli ularning iqtisodiy mohiyatini chuqur o‘rganish zarur hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda investitsiyalar hisobining ahamiyati yanada ortib bormoqda, chunki global moliya bozorlarida faoliyat yuritayotgan korxonalar uchun aniq va ishonchli ma‘lumotlar muhimdir.

Investitsiyalarni tasniflash ularni hisobga olish, tahlil qilish va boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi. Investitsiyalar turli mezonlar asosida tasniflanadi va bu tasnif ularning iqtisodiy mazmunini to‘liqroq ochib berishga xizmat qiladi. Eng keng tarqalgan tasniflardan biri – investitsiyalarni qisqa muddatli va uzoq muddatli turlarga ajratishdir. Qisqa muddatli investitsiyalar odatda bir yil ichida daromad keltirishi kutiladigan aktivlar bo‘lib, ular yuqori likvidlik darajasiga ega. Uzoq muddatli investitsiyalar esa uzoq vaqt davomida foyda keltiradi va strategik ahamiyatga ega bo‘ladi. Bundan tashqari, investitsiyalar real va moliyaviy investitsiyalarga bo‘linadi. Real investitsiyalar ishlab chiqarish vositalari, infratuzilma va asosiy vositalarga yo‘naltiriladi, moliyaviy investitsiyalar esa aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlarga kiritiladi. Shuningdek, investitsiyalar risk darajasi, daromadlilik va likvidlik kabi mezonlar asosida ham tasniflanadi. Bu esa investorlarga eng maqbul variantni tanlash imkonini beradi. To‘g‘ri tasniflash investitsiyalar hisobining aniqligini oshiradi va moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, tasniflash jarayoni korxonaning investitsiya siyosatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Natijada, investitsiyalarni samarali boshqarish imkoniyati yuzaga keladi.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda moliyaviy hisobotlarning xalqaro darajada taqqoslanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli xalqaro hisob standartlari ishlab chiqilgan bo‘lib, ular turli mamlakatlar o‘rtasida yagona hisob tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. International Financial Reporting Standards (IFRS) bugungi kunda eng keng qo‘llaniladigan standartlar tizimi hisoblanadi.

Ushbu standartlar moliyaviy hisobotlarning shaffofligi, ishonchliligi va tushunarligini ta'minlashga qaratilgan. IFRS prinsiplarga asoslangan bo'lib, u qat'iy qoidalar emas, balki umumiy yondashuvlarni belgilaydi. Bu esa turli iqtisodiy sharoitlarga moslashish imkonini beradi.

Xalqaro standartlar investorlar uchun muhim ahamiyatga ega, chunki ular turli mamlakatlardagi korxonalar faoliyatini taqqoslash imkonini yaratadi. Shuningdek, IFRS asosida tuzilgan hisobotlar xorijiy investorlar uchun yanada tushunarli bo'ladi va investitsiya oqimini oshirishga xizmat qiladi. Xalqaro standartlarning joriy etilishi korxonalarining moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtiradi va ularning global bozordagi o'rnini mustahkamlaydi. Shu sababli IFRS bugungi kunda nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Investitsiyalarni to'g'ri tan olish buxgalteriya hisobining eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, u moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlaydi. International Financial Reporting Standards (IFRS)ga ko'ra, investitsiya aktiv sifatida tan olinishi uchun u kelajakda iqtisodiy foyda keltirishi va uning qiymatini ishonchli baholash mumkin bo'lishi zarur. Ushbu mezonlar aktivlarni hisobga olishda yagona yondashuvni shakllantiradi. IFRS investitsiyalarni tan olishda ularning iqtisodiy mazmunini ustuvor deb hisoblaydi, ya'ni operatsiyaning huquqiy shakliga emas, balki iqtisodiy mohiyatiga e'tibor qaratiladi. Bu yondashuv moliyaviy hisobotlarning real holatni aks ettirishiga xizmat qiladi.

Investitsiyalar dastlabki tan olish jarayonida ularning sotib olish qiymati asosida hisobga olinadi. Keyinchalik esa ular qayta baholanadi. IFRSda moliyaviy aktivlarni tan olishda shartnomaviy majburiyatlarning mavjudligi muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, aktivni nazorat qilish tushunchasi ham asosiy mezonlardan biridir. Agar korxonaga investitsiya ustidan nazoratga ega bo'lsa, u aktiv sifatida tan olinadi. Tan olish mezonlarining aniq belgilanishi moliyaviy xatoliklarni kamaytiradi. Shu bilan birga, bu investorlar uchun ishonchli axborot yaratadi. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda investitsiyalar murakkablashib borayotganligi sababli IFRS yondashuvi yanada dolzarb bo'lib bormoqda.

Investitsiyalarni baholash moliyaviy natijalarning aniqligini ta'minlovchi asosiy jarayonlardan biri hisoblanadi. International Financial Reporting Standards (IFRS) investitsiyalarni baholashda bir nechta usullarni belgilaydi, jumladan dastlabki qiymat, adolatli qiymat va amortizatsiyalangan qiymat. Dastlabki qiymat investitsiyaning sotib olishdagi haqiqiy xarajatlarini aks ettiradi va u boshlang'ich hisobga olish bosqichida qo'llaniladi. Adolatli qiymat esa aktivning bozor sharoitidagi haqiqiy qiymatini ifodalaydi. Bu usul ayniqsa moliyaviy instrumentlar uchun keng qo'llaniladi. IFRSda adolatli qiymatni aniqlashda faol bozor ma'lumotlari asos qilib olinadi. Agar bunday ma'lumotlar mavjud bo'lmasa, baholash modellari qo'llaniladi. Amortizatsiyalangan qiymat usuli esa uzoq muddatli investitsiyalar uchun qo'llanilib, foiz stavkalari asosida hisoblanadi. Baholash usullarining to'g'ri tanlanishi korxonaning moliyaviy holatini real aks ettirishga yordam beradi. IFRS baholash jarayonida ehtiyotkorlik va haqqoniylik tamoyillariga amal qilishni talab qiladi. Noto'g'ri baholash esa moliyaviy natijalarning buzilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli investitsiyalarni baholash ilmiy va amaliy jihatdan muhim hisoblanadi.

Investitsiyalarni moliyaviy hisobotlarda aks ettirish korxonaga faoliyatining natijalarini ko'rsatishda muhim ahamiyatga ega.

International Financial Reporting Standards (IFRS) talablariga ko'ra, investitsiyalar balansda aktiv sifatida ko'rsatiladi. Ularning qiymati va o'zgarishlari moliyaviy hisobotlarda aniq aks ettirilishi lozim. Foyda va zarar hisobotida investitsiyalardan olingan daromad yoki zarar ko'rsatiladi. Pul oqimlari hisobotida esa investitsion faoliyat alohida ajratiladi. Bu esa investitsiyalar harakatini kuzatish imkonini beradi. IFRS oshkorlik va shaffoflik tamoyillariga katta e'tibor qaratadi. Shu sababli investitsiyalar haqida qo'shimcha izohlar va tushuntirishlar ham beriladi. Bu ma'lumotlar investorlar uchun muhim ahamiyatga ega. To'g'ri hisobot yuritish korxonaning moliyaviy barqarorligini baholashga yordam beradi. Shuningdek, bu xalqaro investorlar ishonchini oshiradi. Zamonaviy iqtisodiyotda moliyaviy hisobotlarning sifati investitsiya jalb qilishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Xalqaro standartlar asosida investitsiyalar hisobini yuritish korxonalar uchun ko'plab afzalliklarni taqdim etadi. International Financial Reporting Standards (IFRS) asosida yuritilgan hisob tizimi moliyaviy ma'lumotlarning shaffofligini oshiradi. Bu esa investorlar uchun muhim ahamiyatga ega. IFRS turli mamlakatlar o'rtasida moliyaviy ma'lumotlarni taqqoslash imkonini beradi. Bu global investitsiya oqimini oshiradi. Shuningdek, IFRS asosida hisobot yuritish korxonalarga xorijiy investorlarni jalb qilish imkonini beradi. Bu esa ularning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytiradi. IFRS risklarni boshqarishda ham muhim rol o'ynaydi, chunki u aniq va real ma'lumotlarga asoslanadi. Bundan tashqari, xalqaro standartlar korxonalarining boshqaruv tizimini takomillashtiradi. Natijada ularning raqobatbardoshligi oshadi. Shu sababli IFRS bugungi kunda keng qo'llanilmoqda va uning ahamiyati ortib bormoqda.

IFRSni amaliyotga joriy etish jarayonida turli muammolar yuzaga keladi. International Financial Reporting Standards (IFRS) murakkab tizim bo'lgani sababli uni o'zlashtirish ma'lum vaqt va resurs talab qiladi. Eng asosiy muammolardan biri malakali mutaxassislarining yetishmasligidir. Shuningdek, standartlarni to'g'ri talqin qilish ham qiyinchilik tug'diradi. Milliy hisob tizimi bilan IFRS o'rtasidagi farqlar ham muammolarni keltirib chiqaradi. Texnologik infratuzilmaning yetarli emasligi ham joriy etish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish zarur. Shuningdek, xalqaro tajribani o'rganish va uni amaliyotga joriy etish muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ham muammolarni kamaytiradi. Shu bilan birga, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va normativ-huquqiy bazani takomillashtirish zarur. Natijada IFRSni samarali joriy etish va undan maksimal darajada foydalanish mumkin bo'ladi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot davomida investitsiyalar hisobini yuritishda International Financial Reporting Standards (IFRS)ning nazariy va amaliy jihatlari kompleks tarzda tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, xalqaro hisob standartlari asosida investitsiyalarni hisobga olish moliyaviy hisobotlarning shaffofligi, ishonchliligi va taqqoslanishini sezilarli darajada oshiradi. IFRS talablari asosida investitsiyalarni tan olish, baholash va moliyaviy hisobotlarda aks ettirish jarayonlari yagona metodologiya asosida amalga oshiriladi. Bu esa korxonalarining moliyaviy holatini real aks ettirishga, investorlar uchun esa aniq va asoslangan qarorlar qabul qilish imkoniyatini yaratadi. Ayniqsa, adolatli qiymat asosida baholash tizimi investitsiyalarning bozor sharoitiga mos qiymatini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot shuningdek shuni ko'rsatdiki, IFRS asosida investitsiyalar hisobini yuritish korxonalariga xalqaro moliya bozorlariga chiqish, xorijiy investorlarni jalb qilish hamda moliyaviy risklarni samarali boshqarish imkonini beradi. Bu esa o'z navbatida korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. IFRSni amaliyotga joriy etishda ayrim muammolar, jumladan malakali mutaxassislar yetishmasligi, metodik murakkabliklar va texnik cheklovlar mavjudligi aniqlandi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish, zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish hamda milliy hisob tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish zarur.

REFERENCES

1. IFRS Foundation. (2021). International Financial Reporting Standards (IFRS): Annual Report. London: IFRS Foundation.
2. Barth Mary E.. (2020). The future of financial reporting: Insights and implications. *Journal of Accounting and Economics*, 69(2–3), 101–117.
3. Christensen Hans B., Lee Edward., & Walker Martin. (2021). Cross-country differences in IFRS adoption and financial reporting quality. *Contemporary Accounting Research*, 38(3), 1675–1704.
4. World Bank. (2020). The impact of IFRS adoption on global investment climate. Washington, DC: World Bank Publications.
5. International Monetary Fund. (2021). Financial reporting reforms and capital market development. IMF Working Paper.
6. DeFond Mark., & Zhang Jieying. (2020). The benefits of IFRS adoption: Evidence from global markets. *The Accounting Review*, 95(5), 45–78.
7. Nobes Christopher., & Parker Robert. (2020). *Comparative international accounting* (14th ed.). Pearson Education.
8. Kieso Donald E., Weygandt Jerry J., & Warfield Terry D.. (2020). *Intermediate accounting* (17th ed.). Wiley.